

2025 m. spalio 9 d.

Vyriausybės Europos Sąjungos komisijos (VESK) pirmininkui,
užsienio reikalų viceministrui Sigitui Mitkui
Lietuvos Respublikos Vyriausybės kancleriui Laimonui Rudžiui
Vyriausybės kanclerio pirmajam pavaduotojui Justui Pankauskui
Sveikatos apsaugos ministerijos kancleriui Evaldui Raistenskiui
Finansų ministerijos kancleriui Mindaugui Šimai
Ekonomikos ir inovacijų ministerijos kanclerei Ingai Steponavičienei
Užsienio reikalų ministerijos kanclerei Aistei Stakėnienei
Teisingumo ministerijos kanclerei Liucina Kotlovskai

DĖL LIETUVOS INTERESŲ ATSTOVAVIMO DERINANT EUROPOS KOMISIJOS POZICIJĄ 11-AJAI PSO TABAKO KONTROLĖS PAGRINDŲ KONVENCIJĄ PASIRAŠIUSIŲ ŠALIŲ KONFERENCIJAI

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija, svarbiausia darbuotojus atstovaujanti organizacija Lietuvoje, kartu su didžiausiomis verslo Lietuvos įmonės, darbdavius ir investuotojus atstovaujančiomis asociacijomis, **asociacija „Investors‘ Forum“, Lietuvos verslo konfederacija ir Lietuvos pramonininkų konfederacija** (toliau – Asociacijos), kreipiasi į Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovus, Vyriausybės Europos Sąjungos komisiją, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliariją ir atsakingas ministerijas dėl tiek Lietuvos darbuotojams, tiek ir verslo bendruomenei aktualaus klausimo – Lietuvos pozicijų ir valstybės interesų atstovavimo artėjančioje Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) Tabako kontrolės pagrindų konvenciją pasirašiusių šalių konferencijoje. Šiuo kreipimusi **teikiame pastabas Lietuvos institucijoms dėl šiuo metu derinamos Europos Komisijos (EK) pozicijos dalyvaujant bei atstovaujant Europos Sąjungos valstybės nares artėjančiame PSO Tabako kontrolės pagrindų konvenciją pasirašiusių šalių konferencijoje.**

Kas 2 metus vykstančiose PSO Tabako kontrolės pagrindų konvenciją pasirašiusių šalių konferencijoje priimami sprendimai turi reikšmingą politinę įtaką, o šalys turi keisti teisėkūrą, ypač kai siūlomos priemonės viršija esamą teisinį reguliavimą. Kadangi **Lietuvą šiame formate atstovauja Europos Komisija, būtina aktyviai įsitraukti į EK pozicijos formavimą, siekiant užtikrinti, kad priimami sprendimai atitiktų nacionalinius interesus ir teisinę sistemą.**

11-oji PSO Tabako kontrolės pagrindų konvenciją pasirašiusių šalių konferencija vyks š. m. lapkričio 17-22 d. Šveicarijoje. **EK jau suformavo pozicijos projektą apie kurį savo nuomonę turės pateikti ir Lietuva.** Toliau dokumente pateikiame pagrindinių darbuotojų ir darbdavių siūlymų santrauką ir galimą jų poveikį. Taip pat esame pasiruošę aktyviai įsitraukti į Lietuvos pozicijos šiuo klausimu formavimą.

Kadangi daugelis PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlymų, dėl kurių pasisakys konferencijoje dalyvaujančios valstybės bei ES atstovaujanti Europos Komisija, turės didžiulį poveikį verslo sektoriams, įvairioms politikos ir visuomenės sritims, kurios peržengia sveikatos apsaugą (pvz., prekybos klausimai ir Pasaulio prekybos organizacijos susitarimai, aplinkosauginiai įsipareigojimai, teisės viršenybės klausimai ir kt.), taip pat reikšmingai paveiks Lietuvos pramonę, daugelį susijusių verslų, darbo vietas ir žymią Lietuvos dirbančiųjų dalį, kreipiamės į susijusias valstybės institucijas prašant **įvertinti šias pastabas ir pateikti tinkamai Lietuvos interesus atstovaujančią poziciją Europos Komisijai.**

Jeigu ši pozicija nebūtų suderinta tarp valstybės institucijų, t. y., jei institucijų nuomonės išsiskirtų, **prašome Lietuvos poziciją derinti Vyriausybės Europos Sąjungos komisijoje, į šį formatą pakviečiant socialinius partnerius bei raštą pasirašančias Asociacijas.**

I. Dėl Europos Komisijos pozicijos vertinimo ir kylančių rizikų

Remiame siekį ir toliau kryptingai mažinti rūkymo keliamą žalą, taikant visapusiškas ir įrodymais grįstas tabako kontrolės priemones. Formuojant tabako kontrolės politiką būtina vadovautis ne tik moraliniais principais, bet ir orientuotis į konkrečius, pamatuojamus rezultatus – reikšmingą rūkančiųjų skaičiaus mažėjimą.

Nepaisant taikomų ribojimų ir draudimų, tabako vartojimo mastai išlieka stabilūs – Lietuvoje rūko net 29 proc. gyventojų. Europos kovos su vėžiu plane iškeltas tikslas iki 2040 m. sukurti „kartą be tabako“, kai tabako gaminius vartotų mažiau nei 5 proc. gyventojų. Siekiant šio tikslo, būtina užtikrinti, kad tabako kontrolės politika būtų orientuota į rezultatus ir grindžiama mokslo įrodymais.

Tabako kontrolės politika turi būti subalansuota – derinanti prevenciją, švietimą, mokslu pagrįstas intervencijas ir proporcingus ribojimus. Vertinama, kad tik tokia strategija gali užtikrinti ilgalaikį poveikį visuomenės sveikatai ir efektyvų rūkančiųjų skaičiaus mažėjimą.

Dėl šių priežasčių nesuprantama, kodėl siekiama eiti radikalių draudimų keliu, kuris turės itin neigiamą poveikį tiek Europos Sąjungos verslams ir pramonei, darbo vietoms, tiek ir nuo šių sąlygų priklausomiems Lietuvos ir žemyno dirbantiems, kurie sudaro reikšmingą visos Europos Sąjungos visuomenės dalį. Pažymėtina, kad EK palaiko PSO Tabako kontrolės pagrindų konvenciją pasirašiusių šalių konferencijos siūlomas priemones kovai su rūkymu, kurios yra nepriimtinos Lietuvos darbuotojų ir verslo bendruomenei, nes:

- **Peržengia galiojančias reguliacines ribas ir įsipareigojimus tabako reguliavimo srityje, kurie šiuo metu nėra iki galo išdiskutuoti nei nacionaliniu lygmeniu, nei tarp ES valstybių narių, įtraukiant pagrindines Europos Sąjungos institucijas.** Pažymėtina, kad Europos Komisija tik pradeda ES tabako kontrolės direktyvų peržiūros ir atnaujinimo procesą. Tai reiškia, kad teisėkūros etapas dar tik įsibėgėja ir apims platų dialogą su ES institucijomis, valstybėmis narėmis, nacionalinėmis institucijomis, pilietine visuomene ir suinteresuotomis šalimis visoje Europoje. Todėl bet kokios iniciatyvos, kurios reikšmingai išplečia reguliavimo apimtį ar įtvirtina naujus įsipareigojimus, turėtų būti vertinamos kritiškai, ypač jei jos neatitinka bendros ES politikos krypties ar nėra pagrįstos bendru sutarimu.

- **Prieštarauja galiojančiam teisiniam ir mokestiniam reguliavimui, tiek nacionaliniu lygmeniu (Lietuvos Respublikos teisės aktams), tiek ES tabako kontrolės ir akcizų politikai.** Bet kokie siūlymai, kurie neatitinka šiuo metu galiojančių teisės normų ar kelia riziką teisiniam stabilumui, turėtų būti vertinami atsakingai ir proporcingai.

- **Neigiamai paveiks šalies ekonomiką, konkurencingumą ir darbo vietų išsaugojimą bei kūrimą, ypač jei bus priimti skuboti ar pertekliniai įsipareigojimai, neįvertinus jų visapusiško poveikio.** Bet kokie reguliaciniai pokyčiai, ypač tie, kurie reikšmingai keičia ekonomines sąlygas, turi būti pagrįsti išsamia poveikio analize. Svarbu įvertinti ne tik sveikatos apsaugos aspektus, bet ir galimą poveikį socialinei ir ekonominei aplinkai – įskaitant verslo stabilumą, investicijų klimata, regioninį užimtumą ir valstybės biudžeto pajamas.

II. Dėl Darbotvarkės punkto 4.1, I ateitį orientuotų priemonių ir 2.1 straipsnio – priemonių, kurios viršija Konvenciją

Pažymėtina, kad Europos Komisija siūlo valstybėms narėms palaikyti tokius PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlymus, kurie neužtikrins tvaraus poveikio visuomenės sveikatai, tačiau turės didžiulę neigiamą žalą ekonomikai.

Tarp šių priemonių yra numatomi tokie sprendimai kaip tabako pardavimo ribojimai (mažmeninės prekybos vietų skaičiaus mažinimas, tabako gaminių ir susijusių įrenginių kainų kontrolė („minimalios kainos politika“), tabako gaminių pardavimo draudimas arba palaipsniis nutraukimas), rinkos struktūros ribojimai (papildoma aplinkosaugos kontrolė, valstybinės paramos tabako ūkininkavimui nutraukimas, kainų kontrolė, komercinio tabako pramonės produktų pardavimo nutraukimas, tabako gamybos ir importo kvotos), produktų ribojimai (tabako produktų prekės ženklų ir variantų ribojimas, cigarečių filtrų draudimas) ir kt.

Pažymime, kad

- 1) Siūlomos priemonės iš esmės reikštų tam tikrų produktų draudimą, nors šiuo metu dėl jų apmokestinimo vyksta diskusijos tarp valstybių narių, **įskaitant viešą ES piliečių konsultaciją TED peržiūros kontekste;**
- 2) Priemonės neatitinka ES teisės aktų (ES Acquis) ir prieštarauja dabartiniam galiojančiam tabako reguliavimui;
- 3) Siūlomos priemonės klaidingai interpretuoja Konvencijos 2.1 straipsnį, kuris pabrėžia šalių suverenią teisę priimti papildomas priemones nacionaliniu lygmeniu, bet nenumato jų privalomo įgyvendinimo ar tarptautinio koordinavimo.

Dėl šių priežasčių vienareikšmiškai pasisakome, kad Lietuva neturėtų palaikyti tokių radikalių, skubotų, su socialiniais partneriais neišdiskutuotų ir nepagrįstų sprendimų.

Vertiname, kad tabako kontrolės politikoje būtina vengti perteklinių ir radikalių draudimų, kurie nors ir grindžiami siekiu apsaugoti visuomenės sveikatą, neužtikrina norimų rezultatų ir praktikoje nesukuria realios naudos visuomenės sveikatai. Vietoj to, rekomenduotina taikyti protingą, proporcingą ir mokslo įrodymais grįstą reguliavimą, kuris leistų pasiekti užsibrėžtus tikslus efektyviai ir tvariai. Istorinė ir tarptautinė praktika rodo, kad griežti ribojimai, taikomi be lygiagrečių švietimo, žalos mažinimo ir mokslu pagrįstų intervencijų, gali sukelti nepageidaujamų pasekmių. Griežti draudimai dažnai skatina ir nelegalią prekybą, ypač jei tabako produktų kainos yra aukštos, o kontrolės mechanizmai - riboti. Tokia situacija ne tik mažina reguliavimo efektyvumą, bet ir kelia papildomas rizikas vartotojų saugumui bei teisėsaugos sistemai.

Manoma, kad papildomas dėmesys turi būti skiriamas kovai su nelegalia prekyba. Europa, o ypač Lietuva, susiduria su reikšminga tabako produktų kontrabanda. Skaičiuojama, kad kas ketvirta Lietuvoje surūkoma cigaretė yra kontrabandinė. Taip pat žinoma, kad iš šios nelegalios veiklos pelnosi autoritarinis Baltarusijos režimas.

Todėl siūlome nepalaikyti radikalių ir perteklinių įsipareigojimų, galinčių pakenkti šalies ūkiui, kol neįvertintas visapusiškas jų poveikis darbuotojams ir darbo vietoms, ekonomikai ir visuomenei.

III. Dėl Darbotvarkės punkto 4.2, Teisinės atsakomybės

Pažymėtina, kad tokius PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlomos priemonės, konkrečiai siūlymas taikyti ekspertų grupės ataskaitoje pateiktas rekomendacijas dėl teisinės atsakomybės mechanizmų, **kurios gali būti nesuderinamos su nacionaline teismų sistema ir kelti riziką teisiniam aiškumui bei konstituciniams principams.**

Vertinat teisinių ir teisės viršenybės požiūriu, vienareikšmiškai pasisakome, kad Lietuva turėtų nepalaikyti tokių priemonių. Prašome įvertinti šiuos argumentus ir nepalaikyti šių konkrečių siūlymų:

- 1) Vienodas požiūris nepaisant nacionalinių skirtumų. **Siūloma EK pozicija numato vienodus įpareigojimus** visoms valstybėms narėms, ignoruojant jų skirtingas teises tradicijas, konstitucinius principus ir teismų sistemas. Toks požiūris kelia riziką teisinio suvereniteto ir subsidiarumo principams.
- 2) **ES Chartijos principų pažeidimas.** ES pagrindinių teisių chartija garantuoja teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą teismą. Siūlomos priemonės, kurios sistemingai nepalankiai traktuoja tabako pramonę, nesuderinamos su Chartijos nuostatomis ir kelia grėsmę teisinio nešališkumo principui.
- 3) **Teisinės sistemos iškraipymas.** Įrodymų naštos perkėlimas, sankcijų taikymas civilinės teisės kontekste ir kolektyvinių ieškinių skatinimas be aiškių kriterijų iškreipia teisės viršenybės principą ir destabilizuoja nusistovėjusią teisinę praktiką.
- 4) **Kompetencijų pažeidimas.** Civilinė ir baudžiamoji atsakomybė, senaties terminai, įrodymų standartai bei gynybos priemonės priklauso nacionalinei kompetencijai. COP kontekste siūlomi išankstiniai įsipareigojimai kelia grėsmę konstituciniams principams, tokiems kaip valdžių atskyrimas ir proporcingumas.
- 5) **Beprecedentis reguliavimas.** Siūloma kurti išskirtines sankcijų sistemas, taikomas tik tabako kontrolei. Toks selektyvus požiūris neturi precedento ES valstybėse narėse ir kelia klausimų dėl teisinio nuoseklumo bei galimos diskriminacijos.

IV. Dėl Darbotvarkės punkto 4.3, Aplinkosauginių reikalavimų

Tarp PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlomų priemonių yra įtraukti tokie radikalūs sprendimai kaip filtrų draudimas, biologiškai skaidžių filtrų atsisakymas ar tabako produktų komponentų traktavimas kaip toksiškų atliekų.

Atsižvelgiant į visapusišią neigiamą poveikį, kurį tiek visuomenės sveikatai, tiek ir pramonei, darbo vietoms, mokesčių surinkimui, konkurencingumui gali sukelti šių priemonių taikymas, **prašome nepalaikyti tokių sprendimų bei įvertinti šiuos argumentus:**

- 1) **COP10 metu siūlymas uždrausti filtras jau buvo atmestas**, todėl grįžimas prie šio klausimo be naujų duomenų yra nepagrįstas.
- 2) **Nepilnas mandato įgyvendinimas:** ataskaitos autoriai neįvykdė COP10 nustatyto mandato – trūksta informacijos apie plastiko rūšis, naudojamas tabako gaminių gamyboje ir pakuotėse, bei apie aplinkos apsaugos priemones.
- 3) **Tarptautinis kontekstas:** Kadangi vis dar vyksta JT sutarties dėl plastiko derybos, išankstinis sprendimas dėl vieno iš daugelio svarstomų klausimų prieštarauja gerai teisėkūros praktikai.
- 4) **ES reguliavimo sistema:** ES teisėkūros institucijos, atlikusios poveikio vertinimą, sukūrė veiksmingą gamintojo atsakomybės (EPR) sistemą, pagal kurią tabako sektorius finansuoja savo produktų poveikio aplinkai mažinimą.
- 5) **Suderinamumas su ES teisės aktais:** Reikia laikytis galiojančių vienkartinio plastiko (SUP) direktyvos nuostatų, kurios bus peržiūrimos 2027 m. Tabako atliekų priskyrimas prie toksiškų pažeidžia galiojančius ES teisės aktus ir ignoruoja būtinybę atlikti išsamų vertinimą nacionaliniu ir ES lygmeniu.
- 6) **Vartotojų saugumas ir informavimas:** Nėra įrodymų, kad cigaretės be filtrų būtų saugesnės nei su filtrais – toks draudimas klaidintų vartotojus.

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija, asociacija „Investors‘ Forum“, Lietuvos verslo konfederacija ir Lietuvos pramonininkų konfederacija prašo Lietuvos Vyriausybės institucijas, Vyriausybės Europos Sąjungos komisiją, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliariją ir susijusias ministerijas **atsakingai įvertinti PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlymus, Europos Komisijos, kuri atstovaus visas Europos Sąjungos valstybes nares ir Lietuvą, pirminę poziciją dėl šių klausimų bei asociacijų teikiamas pastabas.** Vertintina, kad šie siūlymai peržengia vienos, Sveikatos apsaugos ministerijos, kompetencijas ir atsakomybės sritis, todėl kitų LR Vyriausybės institucijų įsitraukimas į šį klausimą yra būtinas.

Pažymime, kad svarstomi siūlymai yra tiek radikalūs ir skuboti, kad suvienija Lietuvos darbuotojus, verslus ir darbdavius atstovaujančias asociacijas, kadangi siūlomų sprendimų poveikis būtų itin žalingas ir neigiamai paveiktų Lietuvos ir viso žemyno pramonę, konkurencingumą, ekonomikos augimą, darbo vietas, mokesčių surinkimą į valstybių biudžetus ir su tuo susijusias valstybių išlaidas. Asociacijų vertinimu, Lietuvos pramonei, susijusiems verslams, konkurencingumui, šalies ūkiui, darbo vietoms, ir platesnei visuomenės sanklodai, susijusiems socialiniams procesams, t. y., nedarbo augimui, darbuotojų garantijoms Lietuvoje poveikis būtų dar didesnis dėl stiprios šalyje veikiančios pramonės, kuri eksportu ir mokamais mokesčiais reikšmingai prisideda prie valstybės biudžeto.

Pažymėtina, kad PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlomų sprendimų prognozuojamas poveikis visuomenės sveikatai yra neapčiuopiamas, tokios priemonės nebūtų efektyvios, tačiau **didintų kontrabandą, šešėlinę ekonomiką, prisidėtų prie ženklių visuomenės ir valstybės ekonominių ir socialinių rizikų.** Be to, šiame kontekste būtų **kuriamas iš tiesų ydingas teisės pažeminimo ir iškraipymo precedentas,** paminantis teisės viršenybės principus, ES teisės aktus ir įtvirtintas teises, nacionalinę Lietuvos teisę bei bendrai mūsų valstybėje ir Europos Sąjungoje nusistovėjusią praktiką ir galiojančią teisės sistemą.

Pakartotinai pažymime, kad **jeigu Lietuvos pozicija** dėl įsitraukimo, siekiant užtikrinti, kad priimami sprendimai atitiktų nacionalinius interesus ir teisinę sistemą, formuojant Europos Komisijos poziciją dėl dalyvavimo ir nepritarimo PSO Tabako kontrolės pagrindų konvencijos siūlomoms sprendimams, **nebūtų suderinta tarp valstybės institucijų, t. y., jei institucijų nuomonės išsiskirtų, prašome Lietuvos poziciją derinti Vyriausybės Europos Sąjungos komisijoje (VESK), į šį formatą pakviečiant ir socialinius partnerius bei šį raštą pasirašančias Asociacijas.**

Dėkojame už bendradarbiavimą.

Pagarbiai

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos l.e.p. pirmininkė Dalia Jakutavičė

Asociacijos Investors‘ Forum vykdomasis direktorius Vytautas Šilinskas

Lietuvos pramonininkų konfederacijos generalinė direktorė Raminta Radavičienė

Lietuvos verslo konfederacijos generalinė direktorė Ineta Rizgelė